

ימים של תורה

פרשת שלח תשפ"ו

בפרק י"ד של ספר במדבר אומרת התורה:

לו/ והאנשים, אשר-שלח משה לתור את-הארץ; וישבו, וילינו עליו את-כל-העדה, להוציא דבה, על-הארץ

לז/ וימתו, האנשים, מוצאי דבת-הארץ, רעה--במגפה, לפני יהוה

לח/ ויהושע בן-נון, וכלב בן-יפנה, חיו מן-האנשים ההם, ההלכים לתור את-הארץ

כנגד מידה", ובכך מורה על קשר מהותי ומיידי שבין החטא לבין העונש. אולם קשר זה אינו מובן מאליו. העובדה שהלשון עומדת במרכז הדברים מובנת, שהרי חטאם היה בלשון הרע על הארץ. אך מדוע תשתרבו הלשון עד הטבור? ומה עניינם של התולעים, עד שנעשו הם שלוחי הדין בהמתתם של עשרת האנשים?

עוד נקודה טעונה בירור: מהו באמת רצונם של המרגלים? לכאורה, ברור שהם מסרבים להיכנס לארץ ישראל. ניתן היה לחשוב שכל חפצם הוא להישאר במדבר, אולם הכתובים מעידים שלא כך הוא:

ויאמרו איש אל אחיו נתנה ראש ונשובה מצרימה

תופעה זו חוזרת על עצמה פעמים רבות בתורה. ואף שאנו יודעים כי הערב רב היו בין הגורמים המסיתים

אם עונשו של העם לנדוד ארבעים שנה במדבר על אשר שמעו לדברי המרגלים ידוע ומפורסם, הנה עונשם של המרגלים עצמם נותר נעלם יותר מן העין. התורה מצמצמת מאוד את תיאורה ואינה מזכירה אלא מגפה בלבד, אולם חז"ל גילו בזה פרטים עמוקים יותר. וכך פירש רש"י:

"במגפה לפני ה'. באותה מיתה ההגונה להם, מדה כנגד מדה, הם חטאו בלשון, ונשתרבו לשונם עד טבורם ותולעים יוצאים מלשונם ובאין לתוך טבורם, לכך נאמר "במגפה" ולא "במגפה", וזהו לפני ה' – באותה הראויה להם ע"פ מדותיו של הקב"ה שהוא מודד מדה כנגד מדה".

מלבד אימתה הגדולה של מיתה זו, יש צורך לעמוד על משמעותה הפנימית. רש"י מדגיש כי מדובר ב"מידה

כאשר שלח נח את היונה לבדוק אם קלו המים מעל הארץ, שבה אליו ובפיה עלה זית. חז"ל: דנו מהיכן נטלה אותו: "רבי אבא בר כהנא אמר משבשושין שבארץ ישראל הביאה אותו. רבי לוי אמר מהר המשחה הביאה אותו, דלא טפת ארעא דישראל במבולא, והוא שהקדוש ברוך הוא אומר ליחזקאל (יחזקאל כב, כד): ארץ לא מטהרה היא לא גשמה ביום זעם".

ומבאר בעל עץ יוסף כי אמנם המים ההרסניים היורדים מן השמים, שהשחיתו את הצומח, לא ירדו על ארץ ישראל עצמה; אולם מי הארצות הסמוכות זרמו אליה והציפוה. נמצא שארץ ישראל אמנם טבעה במי המבול, אך לא חוותה את כוח ההשחתה הישיר של נפילת המים. משום כך, הצומח שבה לא חרב באותו אופן שבו חרב בשאר המקומות, ולפיכך היה זה המקום היחיד שבו ניתן היה למצוא עדיין ענף חי.

נמצא אפוא כי ארץ ישראל תופסת מעמד מיוחד: מחד גיסא נשמרה מן ההשחתה הישירה של המבול, ומאידך גיסא נשאה בתוצאותיו. היא עומדת במעמד ביניים מסוים ביחס לשאר הארצות. ודווקא נקודה זו היא שתוביל את משה לארגן את שליחות המרגלים.

הזוהר מלמד שהקב"ה מנע ממשה להיכנס לארץ ישראל, וביאר לו כי הוא בבחינת שמש, ואילו ארץ ישראל היא בבחינת לבנה. וכל זמן שאור השמש מאיר בשלמותו - אין אור הלבנה יכול להתגלות כראוי. לפיכך, לא היה משה עתיד להיכנס לארץ.

אולם המשך דברי **הזוהר** מגלה כי מכל מקום ניתנה למשה אפשרות לעמוד על סוד הארץ, על ידי שליחות המרגלים שיתורו אותה ויתארוה לפניו. אלא שמשבו בשליחות של קטרוג ודיבור שלילי - נמנע ממשה גילוי זה. משום כך זכה לפחות להביט בארץ בסוף ימיו ולהשקיף עליה מרחוק.

בשליחותם ציווה משה את המרגלים לבדוק: **היש בה עץ אם אין**

לכאורה שאלה זו תמוהה היא. וכי יש מקום שאין בו עצים? משום כך מגלה **הזוהר** את סוד הדבר: משה לא נתכוון לעץ כפשוטו בלבד, אלא ביקש לדעת האם נמצא בארץ עץ החיים. שכן אילו היה מצוי בה גילוי של עץ החיים - היה בידו להיכנס אליה. אולם **הזוהר** מסיים כי עץ החיים נותר בגן עדן, והמרגלים לא מצאוהו.

התחתונים. מתוך התפשטות זו מתגלים אבא ואמא, המקבילים לכוחות החכמה והבינה. לאחר מכן מתגלה זעיר אנפין, שבו מתברר עיקר עניין עבודת האדם, תיקונו והשפעת מעשיו. ורק לאחר מכן מתגלים שלושת העולמות התחתונים: בריאה, יצירה ועשיה - המקום שבו אנו מצויים.

נמצא שכל מדרגה מתלבשת בתוך המדרגה שתחתיה, ונבנית שרשרת פנימית של גילוי והסתר, שבה העולם העליון נעשה פנימיות לעולם שמתחתיו, עד אשר האור האלוקי משתלשל בסדר מדויק אל תוך הבריאה.

לסיכום, נזכור את הסדר הבא: אדם קדמון, עתיק יומין, אריך אנפין, אבא ואמא, זעיר אנפין (הנקרא גם אצילות), בריאה, יצירה ועשיה.

מדרגות אלו מתוארות בלשון מושאלת דרך מבנה גופני כביכול. כדי לקרב את הדברים להבנתנו, דיברו חכמים בדרך משל ודימו את מבנה העולמות לצורה גופנית, אף שבפועל אין שם גוף ולא דמות הגוף כלל.

המציאות שבה אנו חיים - עולם העשיה - מקבלת את הנהגתה באמצעות מה שאנו מכנים זעיר אנפין. ממנו אנו מקבלים את השפעות השמים, ומכוחו מתאפשרת מציאות רוחנית בעולמנו. אולם לא תמיד היה הדבר כן.

האריז"ל מלמד כי קודם חטא דור המבול, העולם היה יונק ישירות מאריך אנפין. ואף משמעות שמותיהם של שתי מדרגות אלו רומזת לכך: זעיר אנפין פירושו "הפנים הקטנות", ואילו אריך אנפין פירושו "הפנים הארוכות". כאשר מתבוננים בגודל מדרגתו של אריך אנפין, מתבהר הפער העצום שבין מצב העולם קודם המבול לבין מצבו לאחריו. בני האדם מתוארים כחזקים עד מאוד, גדולי קומה ובעלי ימים מרובים, בעוד שלאחר יציאת נח מן התיבה הצטמצמה קומת האדם וכוחותיו באופן חריף ביותר.

שינוי נורא התחולל בעולם - שינוי עמוק כל כך עד שנח הזדעזע ממנו ונשתכר לנוכח עוצמת השבר. המדרגה העליונה שהחיתה את העולם באופן ישיר - אריך אנפין - הסתירה את שורשי השפעתה, ובמקומה החל זעיר אנפין להשפיע את חיותו לעולם.

עצם מבנה הארץ השתנה. וכפי שמביא **רש"י**, בשעה שכיסו מי המבול את העולם, ניטלו מן הארץ שלושה טפחים מעוביה. כביכול, נתמעט העולם ונחסרה ממנו קרקעו, והארץ עצמה נעשתה מצומצמת ודלה יותר משהייתה קודם לכן.

5 לקוטי תורה, סוף בראשית, דיבור המתחיל "לא ידון רוחי..."

6 בראשית, פרק ו, פסוק יג.

7 בראשית רבה, פרק לג, פסקה ו.

8 שלח, דף קנז ע"א, דיבור המתחיל "תא חזי משה הוה שמשא..."

רב דוד דניאל הכהן מעורר כאן קושיה פנימית בדברי **הזוהר**. מחד גיסא, **הזוהר** מלמד כי למשה רבנו לא הייתה אפשרות להיכנס לארץ ישראל, מפני שמדרגתו היא בחינת השמש, ואילו הארץ היא בחינת הלבנה. כל עוד השמש מאירה - אין מקום להתגלות הלבנה. מאידך גיסא, אותו **זוהר** עצמו רומז שאם יימצא עץ החיים בארץ, יוכל משה להיכנס אליה. כיצד ייתכנו שני הדברים יחד?

מבאר הרב את הדבר על פי **זוהר** 10 נוסף. יש לדעת כי עץ החיים מכוון כנגד מדרגת זעיר אנפין. לאור זאת, בקשתו של משה מן המרגלים הייתה לבחון את מצבה הרוחני של הארץ בשעת כניסתם. אם ימצאו בה פירות רגילים - יהא זה סימן שהארץ מתנהלת ככל שאר הארצות, תחת הנהגת זעיר אנפין בלבד. אולם אם ימצאו פירות מופלגים בגודלם ובטבעם, יהיה זה עדות לכך שהארץ מושפעת מהארת אריך אנפין. ואם כן - משה יוכל להיכנס אליה.

אלא שלכאורה, שני המקורות נראים כסותרים זה את זה. מצד אחד, **הזוהר** הראשון תולה את כניסתו של משה בגילוי עץ החיים; ומצד שני, **הזוהר** השני מלמד שעץ החיים אינו אלא בחינת זעיר אנפין, וכיצד יהא די בכך כדי להתיר למשה להיכנס?

רב כהן מיישב זאת מתוך חזרה ליחס שבין השמש והלבנה.

ידוע דברי המדרש על תלונת הלבנה בראשית הבריאה, שאמרה: "אי אפשר לשני מלכים להשתמש בכתר אחד". שני המאורות הם בבחינת שתי מלכויות, ואין הנהגת העולם במדרגתו הרגילה יכולה לשאת את הופעתם כאחד. משום כך נתמעטה הלבנה. אולם עיקרון זה שייך דווקא למצב העולם הנתון תחת הנהגת זעיר אנפין. במדרגה עליונה יותר - כאשר השפע נמשך מאריך אנפין - אין אור השמש מסתיר את אור הלבנה, ושניהם יכולים להתגלות יחד מבלי לגרוע זה מזה.

וזו הייתה בקשתו הפנימית של משה. האם ארץ ישראל עומדת במדרגה שבה מאיר אריך אנפין, עד שאף בחינת השמש יכולה לדור עמה בשלום? או שמא עדיין היא כלולה במציאות הרגילה של זעיר אנפין, שבה אין מקום לשני מלכים בכתר אחד?

אך יש לברר: מהו עניין השמש והלבנה שעליהם אנו מדברים?

שורש הדבר קשור לעצם ענייננו. משה רבנו מגלם את בחינת השמש, המתייחסת לעץ החיים ולמדרגת זעיר אנפין. ואילו הלבנה מכוונת כנגד ארץ ישראל - כנגד עולם העשיה, המקום שבו המציאות מקבלת גילוי ממשי.

נמצא אפוא: אם העולם מתנהל מתוך הארה של אריך אנפין, הרי שגם בעולם הזה תוכל בחינת זעיר אנפין - עץ החיים - להתגלות לצד המציאות הארצית, מבלי שתהא סתירה ביניהם. אולם אם העולם עדיין עומד תחת הנהגת זעיר אנפין בלבד, אין עץ החיים יכול להתגלות בארץ, לפי שאין שני מלכים משתמשים בכתר אחד.

ולפיכך, **הזוהר** הראשון תולה את הדבר בגילוי עץ החיים: אם עץ החיים מתגלה - אות הוא שאריך אנפין מאיר. וזהו בדיוק ענייננו של הזוהר השני.

אלא שכעת מתעורר קושיא נוספת.

מצד אחד, **הזוהר** הראשון קובע שעץ החיים אינו בנמצא בארץ, שכן הוא מצוי בגן עדן. ומצד שני, **הזוהר** השני רומז להיפך: אם פירות הארץ יוצאי דופן, הרי זו עדות לכך שהארץ כבר מושפעת מאריך אנפין, וממילא היה ראוי שעץ החיים יתגלה בה. ובאמת, כך אירע בפועל: המרגלים שבו ובידס פירות מופלאים וחריגים. אם כן, כיצד נותר עץ החיים נעול בגן עדן?

התשובה נובעת ממה שהתבאר לעיל בדבר מעמדה הייחודי של ארץ ישראל לאחר המבול. הארץ לא נחרבה כליל, אך גם לא נותרה שלמה לגמרי; היא נשמרה מן ההרס הישיר, אך נשאה עליה את תוצאותיו. משום כך היא עומדת במעמד ביניים - בין שתי מציאויות.

מצב זה מאפשר לה לקבל הארה מאריך אנפין, אך עדיין לא באופן מוגדר ושלם. ועל כן, הארץ מסוגלת להצמיח פירות חריגים וגדולים - סימן להשפעת אריך אנפין - אך עדיין אינה מסוגלת לפתוח בפועל את שערי גן עדן כדי לגלות את עץ החיים.

ומשום כך מצויה כניסת גן עדן דווקא בארץ ישראל, במקום מערת המכפלה, מקום מנוחת האבות.

התורה מכנה מקום זה בשם קרית ארבע, **ורש"י** 11 מביא עליו שני פירושים: "**בְּקִרְיַת אַרְבַּע**. על שם אַרְבַּע עֲנָקִים שֶׁהָיוּ שָׁם אֲחִימֶן שֵׁשִׁי וְתַלְמִי וְאַבְיָהֶם. דָּבָר אַחֵר עַל שֵׁם אַרְבַּע זִוגוֹת שֶׁנִּקְבְּרוּ שָׁם אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ אָדָם וְחֻוָּה. אַבְרָהָם וְשָׂרָה. יִצְחָק וְרַבֵּקָה. יַעֲקֹב וְלֵאָה".

9 ברכת דוד, עמוד 135.

10 דף קנח ע"ב, דיבור המתחיל "אמר רבי שמעון..."

11 בראשית, פרק כג, פסוק ב.

למנוע מישראל ליהנות מטובה של הארץ. ואם היו ישראל נכנסים אליה במצבה זה - הייתה הבטחת הארץ הטובה והמלאה שפע נראית כחסרה. אולם כל זאת נכון דווקא כאשר הנהגת העולם עומדת במתכונתה הרגילה, כלומר תחת זעיר אנפין. אך אם ישראל היו זוכים לשוב תחת הנהגת אריך אנפין - היה הטבע עצמו משתנה. המציאות המצומצמת הייתה נסוגה מפני שפע גבוה לאין שיעור, והארץ הייתה יונקת ממקור המסוגל לשבור את מגבלות הטבע ולהעמיד מיד שפע וברכה שאין להם שיעור.

נמצא אפוא, כי נדודי ישראל במדבר אינם עומדים בסתירה לחטא המרגלים - אלא הם תולדתו הישירה. כישלון המרגלים מנע את גילוי אריך אנפין והשאיר את הארץ תחת הנהגת זעיר אנפין. הארץ נותרה חרבה וחסרה, והקב"ה לא רצה למסור לישראל ארץ שאינה ממלאת את ייעודה. לפיכך נדרש זמן עד שתשוב ותיבנה בדרך הטבע ותיעשה שוב ראוייה לקיום ההבטחה האלוהית.

מעשה נוכח להבין גם את רצונם של ישראל לשוב למצרים.

החיד"א¹⁵ מבאר שאין כוונתם לבחור במצרים כמקום מושב חדש, אלא לשוב ולתקן את אשר החמיצו. חז"ל מלמדים כי יציאת מצרים לא העלתה את כל ניצוצות הקדושה שנפלו ונתפזרו בתוך הטומאה, וחסרון זה עצמו עומד גם בשורש העובדה שהעולם טרם שב להנהגת אריך אנפין. הקב"ה נתן לישראל אפשרות לעמוד כנגד אותם ענקים ולפתוח את שער גן עדן, ובכך לדלג על שלבי התיקון שעדיין נותרו חסרים, כדי להביא תיקון מיידי ועמוק למציאות. אולם הניסיון היה קשה עד מאוד, וישראל נרתעו ממנו.

משום כך ביקשו לשוב למצרים - לא כדי לחזור אל השעבוד כשלעצמו, אלא כדי להמשיך את עבודת הברירה מן המקום שבו נפסקה, ולהשלים את תיקון ניצוצות הקדושה שלא נשלם. אלא שהכרעה זו לא נמסרה בידם. הקב"ה סגר את הדרך לכך, והותיר את העולם תחת הנהגת זעיר אנפין, תוך שעיכב את גילוי השלם של אריך אנפין.

כל הדברים הללו שופכים אור גם על עומק עונשם של עשרת המרגלים. **רש"י** תיאר כיצד לשונם נשתרבה עד טבורם ותולעים היו אוכלות בה. עתה ניתן להבין כי עיקר חטאם היה שמנעו את התגלות אריך אנפין והותירו את המציאות תחת מדרגת זעיר אנפין. וכפי שנתבאר, מדרגות אלו מסודרות זו למעלה מזו, כאשר כל מדרגה עליונה מן הבאה אחריה: אדם קדמון

רב חיים ויטאל¹² מבאר את הקשר הפנימי שבין שני הפירושים. מאחר שפתח גן עדן נמצא שם, מתקיימת במקום זה התמודדות מתמדת בין כוחות הקדושה לבין כוחות הטומאה המבקשים לינוק משפע גן עדן. לפיכך, ארבעת זוגות הצדיקים שוכנים שם כדי למנוע מכוחות הרע לחדור פנימה. אולם במקביל ניצבים ארבעת הענקים, שתפקידם למנוע את התפשטות ההשפעה כלפי חוץ. במילים אחרות: הענקים נועדו לעכב את התגלותו של עץ החיים בעולם. העץ כבר מוכן כביכול להופיע, ולכן ארץ ישראל מתחילה כבר לבטא הארה של אריך אנפין בימי המרגלים, ופירותיה צומחים במציאות שונה וגבוהה יותר. אולם נותר עדיין מחסום אחרון - אותם ענקים המונעים את פתיחת שערי גן עדן.

לכן מגלה **רב חיים ויטאל** כי בדברי משה הייתה טמונה בקשה נסתרת כלפי המרגלים. הקב"ה הודיע למשה כי השמש - דהיינו בחינת עץ החיים - אינה יכולה להתגלות כל עוד היא חסומה בגן עדן ואינה נמשכת לעולם. משום כך משה עצמו אינו יכול להיכנס לארץ. אולם עם זאת, הותר לו לשלוח מרגלים לטובתו שלו. לשם מה?

אם יצליחו האנשים הללו להכניע את הרע המיוצג בארבעת הענקים, שוב לא יעמוד דבר בפני פתיחת שערי גן עדן. לכן רמז להם משה לעלות לחברון ולהתפלל על קברי האבות. שהרי הקב"ה הבטיח לאבות לתת את הארץ לזרעם, ובהגיעם למקום ניתנה למרגלים האפשרות לעורר את פתיחת שערי גן עדן. שכן כדי להגיע אל מערת המכפלה, היה עליהם תחילה להתמודד עם ארבעת הענקים ולדחותם.

למרבה הצער, רק כלב קיים את רצון משה, ואילו שאר המרגלים נרתעו מפני הענקים, מבוהלים מגודל קומתם, ונכשלו בשליחותם.

רש"י¹³ עצמו רומז לדבר נשגב כאשר הוא מגדיר את הענקים: **"שְׁמַעְנִיקִים חֲמָה בְּקוֹמָתָן"**. ומבאר **האמרי הר"ם**¹⁴ שעניינם היה לעשות צל לחמה - למנוע את הופעתה. בפשוטו של מקרא, הדברים מתארים את גובהם האדיר. אולם בעומקם הם רומזים לדבר אחר: החמה כאן אינה רק השמש שבשמים, אלא גם משה רבנו עצמו, ואף בחינת עץ החיים, שאותם ביקשו הענקים לעכב מלבוא לידי גילוי בעולם.

לאור כל האמור, ניתן ליישב את הסתירה שבין דברי המדרש, התולה את שהותם של ישראל במדבר במצבה החרב של ארץ ישראל. אכן, עמי הארץ השחיתו את האדמה וקלקלו את מקורותיה כדי

¹² עץ הדעת טוב, פרשת שלח, דיבור המתחיל "ויעלו...".

¹³ במדבר, פרק יג, פסוק לג.

¹⁴ במדבר, פרק יג, פסוק כו.

¹⁵ חומת אנך, פרשת שלח, אות ז.

למעלה מעתיק יומין, עתיק יומין למעלה מאריך אנפין, ואריך אנפין למעלה מזעיר אנפין. באופן זה, מדרגת זעיר אנפין מכוונת כנגד מקום הטבור ביחס לאריך אנפין.

והטבור עצמו אינו עניין מקרי, שכן הוא הפה הראשון של החיים. בעוד העובר ברחם אמו, חיותו ומזונו באים דרך חבל הטבור - דרכו זורמת החיות ודרכו נמשך קיומו. על כן, כביכול, פיו של זעיר אנפין מגיע עד מקום הטבור. מצב זה מלמד כי זעיר אנפין עדיין עומד בבחינה מצומצמת לעומת מדרגת אריך אנפין. במקום שהעולם יעלה ויקבל עתה את מלוא הארת אריך אנפין, הוא נותר במצב של עיבור - במדרגה עוברית, סמוך לטבור בלבד.

משום כך נמשכה לשונם של המרגלים עד הטבור. הלשון - המסמלת את המקום שאליו היו אמורים להביא את המציאות, היינו גילוי מלא של אריך אנפין - יורדת אל המקום שבו נעצר הכול, אל מדרגת זעיר אנפין. בכך מתבטא כישלונם: החיבור שבין שתי המדרגות נפגם ונקטע, ולפיכך באו התולעים ואכלו את הלשון, כביטוי לקלקול השפע שנועד לחבר בין שני המצבים ולהמשיך את החיים ממדרגה עליונה יותר.

ועדיין קשה לנו לשער את גודל מעלתה של ארץ ישראל כפי שהיא עתידה להתגלות באמת. אף שאנו זוכים לראות ניסים גדולים ולחזות בשיבת ישראל לארצו לאחר דורות של גלות, עדיין אין זו בשלמותה הארץ שהובטחה לאבות. עצם שיבתנו לאחר מאות שנות פיזור היא אות עמוק לכך שמתבשל תהליך של הכנה וגילוי. נראה כי ארץ ישראל עצמה הולכת ומתקרבת לבשלותה הרוחנית.

ולפיכך, רבים מוסרים נפשם עליה, נלחמים למענה ומבקשים לזכות לקרבתה. לצערנו, בני אדם מוסרים את חייהם בכל יום, אולם עושים זאת מתוך אהבה עמוקה לארץ ולייעודה. ומנגד, יש המבקשים שוב ושוב טעמים להתרחק ממנה ולא לבוא אליה.

דבר זה מעורר כאב, שכן כל אדם נקרא להיאבק במדרגתו שלו כדי לזכות לשכון קרוב ככל האפשר לרבון העולמים.

שבת שלום.

יהודה משה שרביט

כדי להקדיש את דבר התורה הבא לעילוי נשמת או לברכה, ניתן ליצור קשר בכתובת המייל

yamcheltorah@gmail.com